

*І. Бондар,
аспірантка
(Київський національний університет імені
Тараса Шевченка)
(Науковий керівник кандидат юридичних наук
Н.О. Кіреєва)*

Перегляд рішень, що набрали законної сили, у зв'язку з нововиявленими обставинами як стадія цивільного процесу

Ключові слова: *стадія провадження, перегляд рішень, судовий наказ, нововиявлені обставини.*

Правові категорії в загальному розумінні і правові категорії цивільного процесуального права зокрема є специфічними для юридичної науки логічними формулами, в яких в абстрактному вигляді дається наукове відображення певних соціально-правових явищ, в нашому випадку — стосовно категорій цивільного процесуального права. Тобто, з метою визначення сутності перегляду рішень, ухвал та судового наказу у зв'язку з нововиявленими обставинами нам необхідно чітко визначити поняття стадії цивільного процесуального права, місце цієї стадії розгляду і вирішення справи в системі стадій цивільного процесу, відмінність її від інших стадій цивільного процесу та її характерні особливості і визначити співвідношення категорій “стадія” і “провадження”.

Діяльність суду щодо здійснення судочинства в цивільній справі відбувається у певній послідовності. Спочатку вирішуються питання із прийняттям справи і можливістю відкриття провадження у справі, далі суд здійснює процесуальні дії щодо належної підготовки справи до судового розгляду, розглядає справу по суті, за цим наступає етап можливої перевірки

законності і обґрунтованості судового рішення у справі, і врешті-решт настає етап виконання рішення в справі. Тільки тоді, коли судові рішення в конкретній цивільній справі буде виконано, можна говорити про досягнення кінцевої мети — здійснення захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Отже, на кожному етапі провадження у цивільній справі суд виконуватиме певні процесуальні дії, які чітко визначені процесуальним законом і які характеризують виключно цей етап.

Слід зазначити, що не завжди в конкретній цивільній справі може настати етап виконання судового рішення. Іноді цивільні справи закінчуються без ухвалення судового рішення, в деяких справах суд взагалі може відмовити у відкритті провадження у справі.

Нормативного визначення стадій цивільного процесу немає. За філологічним тлумаченням, стадія визначається як певний етап розвитку чого-небудь, який має якісні особливості [8, 368]. Як юридичний термін “стадія” визначається як певний період (етап) у розвитку того чи іншого

явища, який має особливості та відмінності. В галузі права стадії розрізняють як етапи в розвитку певного юридичного процесу, зокрема цивільного [12, 609]. В теорії цивільного процесуального права під стадією розуміють сукупність процесуальних дій, об'єднаних найближчою метою.

І досі немає єдиних підходів щодо визначення кількості стадій. Науковці виділяють три, п'ять, сім, вісім стадій. Найбільш поширеною є такий поділ на стадії: 1) відкриття провадження у справі (ст. 3, 122 ЦПК України); 2) провадження по підготовці справи до судового розгляду (ст. 127—156); 3) судовий розгляд — розгляд і вирішення справи в судовому засіданні (ст. 157—196); 4) апеляційне оскарження і перевірка рішень, ухвал суду першої інстанції (ст. 291—322); 5) касаційне оскарження і перевірка рішень, ухвал суду першої та апеляційної інстанцій (ст. 323—352); 6) провадження у справах у зв'язку з винятковими обставинами (ст. 353—357); 7) перегляд рішень, ухвал, що набрали законної сили, у зв'язку з нововиявленими обставинами (ст. 361—366); 8) звернення судового рішення до виконання (ст. 367—382) [2, 28; 3, 9; 9, 17; 11, 30].

Незважаючи на різні підходи щодо визначення кількості стадій, всі науковці без виключень погоджуються в тому, що перегляд рішень, ухвал, що набрали законної сили, у зв'язку з нововиявленими обставинами [4, 477] є самостійною стадією цивільного процесу. Разом з тим слід зазначити, що ці питання розглядалися на рівні навчальної літератури, глибокі теоретичні дослідження щодо сутності даної стадії, підстав перегляду судових рішень у цій стадії у вітчизняній науці цивільного процесуального права не проводились.

Аналіз наукових джерел радянського періоду із цивільного процесуального права дає можливість зробити висновок, що незважаючи на виокремлення і в Основах цивільного процесуального законодавства (1961), і в процесуальних кодексах (ЦПК України — 1963) самостійної глави, яка присвячена перегляду рішень і ухвал у зв'язку з нововиявленими обставинами,

майже одразу почалась дискусія про недоцільність збереження даного інституту і необхідність поглинання його більш широким і зручним інститутом “судового нагляду” [1, 418; 5, 39; 7, 309]. Слід пояснити, що в порядку судового нагляду можна було переглянути будь яке судове рішення, що набрало законної сили, за протестом прокурора, голови вищестоящего суду та його заступників. Цей правовий інститут проіснував на Україні до 2001 р. і був реформований під час так званої “малої судової реформи”.

Найбільш ґрунтовною, вираженою та прийнятною є позиція В.М. Шерстюка щодо місця і значення стадії перегляду рішень і ухвал у зв'язку з нововиявленими обставинами. Він, зокрема, писав, що ці процесуальні відносини направлені не на вирішення справи по суті, а на перевірку наявності чи відсутності підстав для скасування або зміни судових актів. Крім цього, він зазначає, що на цій стадії не встановлюються юридичні факти, які мають значення для справи, а підстави для скасування прямо зазначені в законі і не підлягають поширювальному тлумаченню. Судові акти вправі перевіряти виключно судові органи, уповноважені на це законом [10, 29—45]. В той же час ми не можемо погодитись із його пропозиціями щодо ототожнення цього виду провадження із касаційним провадженням, оскільки судом касаційної інстанції є виключно Верховний Суд України, в той час як справи переглядати у зв'язку з нововиявленими обставинами можуть як суди першої, так і апеляційної інстанцій.

Щодо співвідношення понять “стадія” та “провадження” слід зазначити, що вони співвідносяться як філософські категорії цілого і частини, які виражають співвідношення між сукупністю предметів і зв'язок, що об'єднує ці предмети, і призводить до появи нових якостей та закономірностей [6, 384]. Проаналізуємо чинний цивільний процесуальний кодекс України. По-перше, категорія “провадження” є якісною характеристикою процесуальної діяльності суду в конкретній цивільній справі. В залежності

від такої класифікації розрізняють три види провадження: 1) наказне провадження; 2) позовне провадження; 3) окреме провадження. В основу такої класифікації, наприклад, покладено такі ознаки цивільної справи, як наявність або відсутність спору про право, характер спірних правовідносин тощо. По-друге, категорія “провадження” розкриває сутність процесуальної діяльності суду з огляду на завдання і мету цивільного судочинства в конкретній цивільній справі, тобто провадження в справі від порушення провадження по справі до виконання рішення в справі. З огляду на це стадія буде характеризувати етап розвитку у справі. Якщо говорити про етап перевірки законності і обґрунтованості судового рішення, то слід проаналізувати розділ V Кодексу, який має назву “Перегляд судових рішень”. В ньому вміщено норми стосовно перегляду законності і обґрунтованості всіх видів судових рішень, постановлених різними судовими інстанціями: глава 1 “Апеляційне провадження”; глава 2 “Касаційне провадження”; глава 3 “Провадження у зв’язку з винятковими обставинами”; глава 4 “Провадження у зв’язку з нововиявленими обставинами”. Це дуже зручно і логічно, оскільки чітко виокремлюється предмет правового регулювання, що в свою чергу дає можливість розмежувати ці процедури, провести певні аналогії і зрозуміти специфічні особливості кожного з видів перегляду судових рішень, як самостійних стадій цивільного судочинства. Всі ці правові інститути виконують спільні завдання, що полягають у перевірці законності і обґрунтованості постановлених по справі судових рішень. Але кожен з них має свої завдання, що відокремлює їх від інших інститутів, в силу чого один спосіб перевірки не можна замінити іншим. Зокрема, відмінність апеляційного провадження від провадження за нововиявленими обставинами полягає в тому, що в першому випадку об’єктом перегляду є судові рішення, що не набрали законної сили, а в другому випадку ті, що набрали законної сили. Відмінність між касаційним провадженням та провадженням за нововиявленими обставинами проявляється у

підставах перегляду та суб’єктах перегляду. Так, в касаційному порядку Верховним Судом України перевіряється правильність застосування судами першої або апеляційної інстанцій норм матеріального або процесуального права. В той же час, у провадженні за нововиявленими обставинами судовим органом, що постановив судові рішення, перевіряється наявність істотних для справи обставин, які існували на момент розгляду і вирішення справи, але не були враховані судом в зв’язку з тим, що ні суд, ні сторони про них не знали і не могли знати. Розмежування між провадженням у зв’язку з винятковими обставинами та за нововиявленими обставинами також полягає як в суб’єктах перегляду, так і в підставах перегляду. Зокрема, оскільки згідно із ч. 1 ст. 357 ЦПК України розгляд справи у зв’язку з винятковими обставинами є різновидом касаційного провадження, то справи розглядаються виключно Судовою палатою у цивільних справах Верховного Суду України після їх перегляду у касаційному порядку. Підставами перегляду є неоднакове застосування судом касаційної інстанції одного і того самого положення закону або визнання судового рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, таким, що порушує міжнародні зобов’язання України. В той час як суб’єктом перегляду, судових рішень у зв’язку з нововиявленими обставинами є судовий орган, що постановив рішення, підставами перегляду, крім зазначених вище істотних обставин, що не були і не могли бути відомі, є ще встановлені вироком суду, що набрав законної сили, завідомо неправдиві показання свідка, завідомо неправильний висновок експерта, завідомо неправильний переклад, фальшивість документів або речових доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного або необґрунтованого рішення.

Таким чином, можна зробити висновок, що перегляд рішень, ухвал та судового наказу у зв’язку з нововиявленими обставинами є самостійною стадією цивільного процесу, що виконує специфічні завдання, суть яких полягає у наступному:

а) надати можливість суду, що постановив рішення, перевірити законність та обґрунтованість судового рішення в контексті такого завдання правосуддя, як досягнення справедливості при захисті порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави;

б) забезпечити всебічну, повну, ґрунтовну перевірку нових обставин, що не були відомі заявнику та суду на момент розгляду та вирішення справи, з участю заінтересованих осіб через реалізацію таких принципів цивільного судочинства, як рівність, змагальність, диспозитивність;

в) гарантувати скасування незаконного та необґрунтованого судового рішення у зв'язку із встановленням нових обставин і в той же час виключити можливість скасування судового рішення, що набрало законної сили без достатніх на те підстав.

Ознаками, що характеризують цю стадію цивільного судочинства, є наступні:

1) суб'єктами перегляду є судові органи, які ухвалили рішення та постановили

ухвали або видали судовий наказ, що переглядається — відповідно суд першої інстанції, суд апеляційної інстанції або суд касаційної інстанції;

2) об'єктом перегляду є: а) рішення суду першої інстанції, ухвала про закриття провадження у справі, ухвала про відмову у відкритті провадження у справі, судовий наказ; б) рішення суду апеляційної інстанції, ухвала про закриття провадження у справі; в) рішення суду касаційної інстанції, ухвала про закриття провадження у справі;

3) суб'єктами права звернення із заявою про перегляд рішення, ухвали, судового наказу є виключно особи, що брали участь у розгляді справи;

4) повноваження суду направлені виключно на встановлення наявності підстав, зазначених у ч. 2 ст. 361 ЦПК України.

Для виконання окреслених завдань було б доцільно у цій стадії цивільного процесу надати право судові, який розглядає справу, зупиняти виконання судового рішення.

Список літератури:

1. Гражданский процесс / Отв. ред. К.И. Комиссаров, Ю.К. Осипов. Изд. второе, перераб. и доп. — М.: БЕК, 1996.
2. Гражданский процесс / Под ред. В.В. Комарова. — Х.: Одиссей, 2001.
3. Гражданский процесс Украины. — Х.: Одиссей, 2003.
4. Зейкан Я.П. Коментар цивільного процесуального кодексу України. — К.: Юридична практика, 2006.
5. Комиссаров К.И. Теоретические основы судебного надзора в сфере гражданского судопроизводства: Автореф. дис... д-ра юрид. наук. — Свердловськ, 1971.
6. Краткий словарь по философии / Под общ. ред. И.В. Блауберга, И.К. Пантина. — М.: Политиздат, 1982.
7. Курс советского гражданского процессуального права: в двух томах. Том 2. Судопроизводство по гражданским делам. — М., 1981.
8. Новий тлумачний словник української мови: в чотирьох томах. Т. 4. / Укладачі В.В. Яременко, О.М. Сліпушко. — К.: Аконіт, 1999.
9. Цивільний процес / За ред. Ю.В. Білоуса. — К.: Наукова думка, Прецедент, 2005.
10. Шерстюк В.М. Система гражданского процессуального права. — М., 1989.
11. Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України: Академічний курс. — К.: “Видавничий Дім “Ін Юре”, 2005.
12. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С.Шемшученко та ін. — К.: “Укр. енцикл.”, 2003.

РЕЗЮМЕ

Раскрывается суть понятий стадия, производство. Дана характеристика стадии пересмотра решений, определений и судебного приказа в связи с вновь открывшимися обстоятельствами.

SUMMARY

The article discloses the essence of such notions as “stage”, “proceedings”. It offers the characteristics of the reconsideration stage, ruling, court warrant in connection with the newly found evidence.

*Рекомендовано кафедрою цивільного,
господарського права та процесу*

Подано 22.11.06